DUM č. 8 v sadě

33. Inf-9 Počítačová lingvistika a typografie

Autor: Roman Hrdlička

Datum: 03.06.2014

Ročník: 3AV

Anotace DUMu: psaní závorek, uvozovek, apostrofů a speciálních symbolů

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

evropský sociální fond v ČR
EVROPSKÁ UNIE
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY
OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

8. Závorky, uvozovky, symboly

V dnešním díle se soustředíme na zápis a použití různých typů závorek, uvozovek a speciálních symbolů.

Závorky

- Do závorek se dávají části textu, které jsou do věty volně vloženy a nejsou její přímou součástí.
- V hladké sazbě se používají závorky **oblé (**na české klávesnici zapisujeme běžně**)**, **hranaté [**píšeme AltGr+F/G nebo Alt+91/93**]** a výjimečně **složené {**svorky, píšeme AltGr+B/N nebo Alt+123/125**}**. Hranaté a složené závorky používáme především v matematických výrazech, i když hranaté se uplatní i při fonetickém přepisu výslovnosti cizích slov, např. ve slovnících. Kombinaci oblých a hranatých závorek používáme v hladké sazbě pouze tehdy, pokud by vícenásobné vnořování oblých závorek, které se tak jako tak má dělat pouze výjimečně, bylo na úkor přehlednosti.
- Závorky se píší těsně ke slovům uvnitř, vně závorek je mezera (s výjimkou interpunkce – ta pokud následuje bezprostředně za ukončující závorkou, sází se bez mezery).
- Jak už víme z dřívějška, pokud je v závorkách jen část věty, není zakončena interpunkčním znaménkem, to je případně až za uzavírací závorkou. Naopak pokud je uvnitř závorky celá věta (to zpravidla poznáme tak, že má podmět i přísudek), je uvnitř závorky zakončena interpunkčním znaménkem.

Uvozovky

	Český název	&zápis;	Vzhled	Anglický název	ANSI
1	spodní 99 uvozovky	bdquo	„	double low-9 quotation mark	8222
2	horní 66 uvozovky	ldquo	“	left double quotation mark	8220
3	horní 99 uvozovky	rdquo	”	right double quotation mark	8221
4	spodní 9 uvozovky	sbquo	‚	single low-9 quotation mark	8218
5	horní 6 uvozovky (6 apostrof)	lsquo	‘	left single quotation mark	8216
6	horní 9 uvozovky (9 apostrof)	rsquo	’	right single quotation mark	8217
7	levé francouzské uvozovky	laquo	«	left double angle quo. mark	0171
8	pravé francouzské uvozovky	raquo	»	right double angle quo. mark	0187
9	znak minuty/stopy	prime	′	prime (minutes, feet)	8242
10	znak vteřiny/palce	Prime	″	double prime (secs, inches)	8243
11	rovné uvozovky (ASCII)	quot	"	quotation mark (APL quote)	0034
12	levé francouzské jednouvozovky	lsaquo	‹	single left angle quo. mark	8249
13	pravé francouzské jednouvozovky	rsaquo	›	single right angle quo. mark	8250

- Uvozovky píší se těsně k výrazu nebo větě, kterou uvozují. V češtině se používají levé spodní 99 uvozovky a pravé horní 66 uvozovky, případně tzv. francouzské, vždy jednotně v celém textu. V cizojazyčné sazbě je třeba dbát pravidel příslušného jazyka (např. anglické uvozovky jsou pravé horní 66 a levé horní 99).
- Jedinými uvozovkami na klávesnici jsou tzv. rovné uvozovky, které jako jediné patří do základní sady ASCII (lze psát jednoduše Alt+34). Snadno si je lze zmýlit se znakem pro palec, který je však mírně nakloněný. Jejich použití v českém textu namísto správných uvozovek je tolerováno pouze na webových stránkách, v hladké sazbě je nutno používat správné české uvozovky.

- Zápis uvozovek v textovém procesoru je obvykle usnadněn Automatickými opravami. Ve Wordu fungují tak, že podle navoleného jazyka jsou při každém stisku klávesy uvozovek nahrazeny zapsané rovné uvozovky správnými otevíracími nebo ukončovacími uvozovkami dle pozice v textu.
- Podobně jako u závorek platí, že pokud je uvozena celá věta (např. přímá řeč), sází se její ukončovací interpunkční znaménko před uvozovku, zatímco v případě, že se uvozuje pouze jedno slovo nebo část věty, sází se interpunkční znaménko případně za uvozovku. Je-li uvozovací věta přímé řeči vmezeřena mezi části přímé řeči, je v uvozovkách každá část přímé řeči zvlášť a ukončovací interpunkční znaménko první přímé řeči je klasicky před ukončovacími uvozovkami. Pokud navíc vmezeřená věta přímo navazuje na první přímou řeč, tečku u první přímé řeči měníme na čárku. Interpunkční znaménko vmezeřené věty je pak před otevíracími uvozovkami druhé přímé řeči.

- Chceme-li např. v přímé řeči dát nějaký výraz do uvozovek, použijeme jiný druh uvozovek (francouzské, anglický zápis nebo spodní 9 a horní 6 uvozovky).

Apostrof

Ačkoli to možná tak nebude vypadat, použití a správné napsání správného apostrofu (určeno podle jazyka) je hotová věda, proto i tomuto zdánlivě málo důležitému znaku věnujeme samostatnou sekci.

- Apostrofem (česky řidčeji též nazývaným odsuvník) se označuje vypuštění (v řeči „spolknutí“) nějaké hlásky, zejména na konci slova. Jeho použití je nepovinné, tedy správně zapsány jsou i tvary slov, kde je hláska vypuštěna, ale apostrof chybí také. V angličtině má jiný význam (používá k přivlastňování), v němčině také (pokud vyslovené předchozí slovo končí na c nebo s) a ve francouzštině i němčině také označuje vypuštění hlásky. V každém případě se píše těsně ke slovu.
- Apostrof se však v češtině nikdy nepíše u příklonného -s (např. „že jsi“ → „žes“)!
- Sází se zásadně znakem apostrofu, nikdy ne diakritickou čárkou nebo znakem pro minuty. Na českém rozložení klávesnice apostrof chybí! Při jeho zápisu musíme dát pozor na jazyk. Správný apostrof je vlastně poloviční verze ukončovacích uvozovek v daném jazyce – tedy český apostrof má tvar 6 a anglický apostrof tvar 9. Každopádně pokud ve Wordu napíšeme apostrof správně, tedy pomocí jeho ASCII kódu (Alt+39), Word vloží, věřte nevěřte, správnou verzi apostrofu.
- Někdy se také apostrof používá k označení zkráceného letopočtu, a to v novoročenkách, na plakátech, popř. jiných tiskovinách jako součást typografické úpravy (rok ’98), v hladké sazbě tuto variantu nepoužíváme. Protože však zde apostrof stojí před slovem, používáme i v češtině tvar 9. Ve Wordu bohužel nemůžeme v tomto případě použít zkratku Alt+39, jelikož pokud ji napíšeme před slovem, Word napíše čárku (není to ani automatická oprava, kterou by bylo lze vypnout).

Další speciální symboly

Na závěr si ještě připomeneme použití několika dalších speciálních symbolů (jejich zápis bychom již měli znát z pátého dílu).

Paragraf §

- používáme v právnických textech, zákonech, vyhláškách, zásadně jen spolu s číslem;
- na začátku věty jej vždy nahrazujeme slovem nebo větu přeformulujeme;
- sází se bez tečky a odděluje se od čísla pevnou nebo zúženou mezerou.

Ampersand &

zleva Aichel, Regent Pro, Regent Pro Italic, Comenia Serif Pro Italic, Tyfa Italic

- vznikl jako ligatura (slitek) písmen „e“ a „t“, tvořících latinské slovo „et“, česky spojka „a“, což je v některých fontech stále dobře patrné;
- používá se ve firemním označení, kde je obyčejně spojkou dvou jmen ve významu spojky a. Z obou stran se odděluje pevnými nebo zúženými mezerami.

Hvězdička * a křížek †

- mají dvě použití: jednak jako znaménka pro narození a úmrtí, jednak se obě (i když hvězdička častěji) používají též při odvolání textu např. pro poznámku pod čarou;
- se zápisem znaku hvězdičky není problém, ale křížek se nikdy nenahrazuje jiným znakem (např. +), pro jeho zápis používáme kombinaci Alt+0134 a v HTML entitu *†*
- od letopočtu, popř. od jména oddělují pevnou nebo zúženou mezerou: * 1926, † 1998.

Lomítko /

- používáme v celé řadě případů: k naznačení **alternativ** (*Příští aktualizace očekávána v dubnu / květnu 2014*), v angličtině k **zápisu data,** k označení **školních roků, sezón** apod. (*úspěšná sezóna 2012/2013*), ve významu **poměrů a zlomků** (*3/4 litru vody*), při psaní **genderově korektních koncovek** (*dokument vytvořil/a*), v některých **číselných výrazech**: *zákon č. 523/1992 Sb., rodné číslo 565412/9999*, v **internetových adresách.**
- Bez mezer píšeme lomítko tam, kde odděluje dva jednoslovné výrazy: *závada v motoru/řízení, rychlost 30 km/h, 1/2 chleba.*
- Oddělit lomítko z obou stran mezerami se doporučuje z důvodu přehlednosti tam, kde je alespoň jeden z oddělených výrazů víceslovný: *porucha motoru / palubního počítače.* Rovněž v případě, že zápis bez lomítka by způsobil příliš velké mezislovní mezery, je lepší mezeru psát.
- V internetových adresách píšeme lomítko vždy bez mezer.

Zdroje:

http://typografie.dero.name/typografie-interpunkce.php
http://typografie.wz.cz/chyby.html
http://cs.wikipedia.org/wiki/Wikipedie:Typografick%C3%A9_rady
http://oag.cz/IS/jaknato/typografick%E1%20pravidla.pdf
http://www.gymkrom.cz/web/ict/materialy/typo-pravidla.pdf
http://www.prekladycz.cz/clanky/cestina/typografie/lomitko/